

ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ

ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਅਜਿਹਾ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਜੀਵਨ ਭਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਨਿਕਟਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ। ਵਿਦਵਾਨ ਬਾਣੀਕਾਰ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਜਿੱਥੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ‘ਅਕਾਲ ਰੂਪ’ ਦਾ ਦਰਜਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਦੂਸਰੇ ਸਥਾਨ ’ਤੇ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ ਨੂੰ ਰੱਖਦਿਆਂ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਰੂਹਾਨੀ ਮਹਾਨਤਾ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਉਹ ਆਪਣੀ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਵਿੱਚ ਲਿਖਦੇ ਹਨ-

‘ਇਕੁ ਬਾਬਾ ਅਕਾਲ ਰੂਪੁ ਦੂਜਾ ਰਬਾਬੀ ਮਰਦਾਨਾ।’

ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਇਕਮਿਕ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨਾਲ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦਿਆਂ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ ਰਬਾਬ ਵਜਾਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਬਾਰੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤਾ ਕੁੱਝ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ ਪਰੰਤੂ ਫਿਰ ਵੀ ਕੁੱਝ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਬਾਰੇ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਸਮੱਗਰੀ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ 1459 ਈ. ਨੂੰ ਰਾਇ ਭੋਇੰ ਦੀ ਤਲਵੰਡੀ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਸ਼ੇਖੂਪੁਰਾ ਵਿਖੇ ਹੋਇਆ। ਆਪ ਦੀ ਮਾਤਾ ਜੀ ਦਾ ਨਾਂ ਬੀਬੀ ਲੱਖੋ ਅਤੇ ਪਿਤਾ ਦਾ ਨਾਂ ਬਾਦਰ ਜੀ ਸੀ, ਜੋ ਜਾਤ ਦੇ ਮਰਾਸੀ ਸਨ। ਆਪ ਜੀ ਆਪਣੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦੀ ਸੱਤਵੀਂ ਸੰਤਾਨ ਸਨ, ਪਰ ਪਹਿਲੇ ਛੇ ਬੱਚੇ ਪੈਦਾ ਹੋ ਕੇ ਮਰ ਗਏ ਸਨ। ਕੁਝ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਹੀ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ‘ਮਰ ਜਾਣਾ’ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ; ਪਰ ਕੁਝ ਤਿਹਾਸਕਾਰਾਂ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ ਦਾ ਬਚਪਨ ਦਾ ਨਾਂ ‘ਦਾਨਾ’ ਸੀ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਨਾਂ ‘ਦਾਨਾ’ ਤੋਂ ‘ਮਰਦਾਨਾ’ ਰੱਖਿਆ।

ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਇੱਕ ਪਿੰਡ ਦੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਹੀ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਮਿੱਤਰ ਸਨ। ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ ਮੁਸਲਮਾਨ ਮਰਾਸੀਆਂ ਦੀ ਰਬਾਬੀ ਭਾਈਚਾਰਕ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਰਬਾਬ ਵਜਾਉਣ ਦੇ ਚੰਗੇ ਮਾਹਿਰ ਸਨ। ਇਹ ਕਲਾ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਰਿਵਾਰਿਕ ਵਿਰਾਸਤ ਵਿੱਚੋਂ ਮਿਲੀ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਰਾਗਾਂ ਦੇ ਜਾਣਕਾਰ ਅਤੇ ਚੰਗੇ ਕੀਰਤਨੀਏ ਸਨ, ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ ਦੀ ਇਸ ਕਲਾ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਕ ਬਣ ਗਏ; ਰਾਗ, ਸੰਗੀਤ ਅਤੇ ਵਾਦਨ ਕਲਾ ਵਿੱਚਲੀ ਸਾਂਝ ਦੋਹਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰੇਮ ਤੇ ਦੋਸਤੀ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣੀ।

ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ ਦੇ ਗ੍ਰਹਿਸਥ ਜੀਵਨ ਬਾਰੇ ਵੀ ਕੋਈ ਬਹੁਤੀ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਜਾਣਕਾਰੀ ਉਪਲਬਧ ਨਹੀਂ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ ਸ਼ਾਦੀ-ਸ਼ੁਦਾ ਸਨ। ਇਹ ਸ਼ਾਦੀ ਕਦੋਂ ਅਤੇ ਕਿਸ ਨਾਲ ਹੋਈ, ਇਸ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ। ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ ਦੀ ਸੰਤਾਨ ਬਾਰੇ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਪੁੱਤਰ ਸੀ, ਜਿਸਦਾ ਨਾਂ ‘ਸ਼ਾਹਜਾਦ’ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਈ ਵਿਦਵਾਨ ‘ਸ਼ਜਾਦਾ’ ਵੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ। ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਕਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ ਦਾ ਇਹੀ ਪੁੱਤਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੂਜੇ ਗੁਰੂ ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿੱਚ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ ਲੋਧੀ ਵਿਖੇ ਮੋਦੀਖਾਨੇ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਤਿਆਗ ਦਿੱਤੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਮਕਸਦ ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਇਸੇ ਸਮੇਂ ਤਲਵੰਡੀ ਸਾਬੋ

ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਪਿਤਾ ਮਹਿਤਾ ਕਾਲੂ ਜੀ ਨੇ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ ਨੂੰ ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ ਲੋਧੀ ਭੇਜਿਆ ਤਾਂ ਕਿ ਉਹ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਬਾਰੇ ਖ਼ਬਰ-ਸਾਰ ਲੈ ਕੇ ਆਉਣ। ਜਦੋਂ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚੇ ਤਾਂ ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਮਹਾਨ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਏ ਬਗ਼ੈਰ ਨਾ ਰਹਿ ਸਕੇ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਸਮਰਪਿਤ ਹੋ ਗਏ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਵਾਸਤੇ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ ਕੋਲੋਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਮੰਗ ਲਈਆਂ। ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਆਪਣੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦੇਣ ਲਈ ਸਹਿਮਤ ਹੋ ਗਏ। ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਧੁਰ ਕੀ ਬਾਣੀ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦੇ ਤਾਂ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ ਰਬਾਬ 'ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਸਾਥ ਦੇਂਦੇ ਤਾਂ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਇੱਕ ਰੂਹਾਨੀ ਵਾਤਾਵਰਨ ਸਿਰਜਿਆ ਜਾਂਦਾ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ ਨੂੰ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਮਕਸਦ ਲੁਕਾਈ ਨੂੰ ਸਹੀ ਰਸਤਾ ਦਿਖਾਉਣਾ ਹੈ; ਲੋਕ ਭਲਾਈ ਕਰਨਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਮਕਸਦ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਘਰ-ਬਾਰ ਛੱਡਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਅਜਿਹਾ ਕਰਦਿਆਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਭੁੱਖ ਪਿਆਸ ਦਾ ਵੀ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਉੱਥੋਂ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਜਾਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਫਿਰ ਚਾਰੇ ਦਿਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਸਮਝਾਉਣਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਉਹ ਪਰਿਵਾਰਕ ਮੋਹ ਤਿਆਗ, ਅਗਲੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਭਰੇ ਪੈਂਡੇ ਨੂੰ ਤਹਿ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਚੱਲ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ ਨੇ ਖੁਦ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਰੂਹਾਨੀ ਮਿਸ਼ਨ ਲਈ ਸਮਰਪਿਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ ਦੀ ਕਲਿਆਣਕਾਰੀ ਸੋਚ ਨੇ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਰਸਤੇ ਨੂੰ ਚੁਣਿਆ, ਪਰਿਵਾਰਕ ਮੋਹ ਨੂੰ ਲਾਂਭੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲ ਤੁਰ ਪਏ।

ਯਾਤਰਾ ਕਰਦਿਆਂ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ ਕਈ ਵਾਰ ਬੱਚਿਆਂ ਵਾਂਗ ਜ਼ਿੰਦ ਕਰਦੇ, ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਪੁੱਛਦੇ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਹਰ ਗੱਲ ਦਾ ਜਵਾਬ ਨਿਮਰਤਾ ਨਾਲ ਦਿੰਦੇ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਸਮਝਾਉਂਦੇ। ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਦਾ, ਪਵਿੱਤਰ ਅਤੇ ਮਿਲਣਸਾਰ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਦੇ ਮਾਲਕ ਸਨ, ਇਸ ਲਈ ਜਲਦੀ ਹੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਹਰ ਤਰਕ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ।

ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ ਦੇ ਸੁਭਾਅ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸੰਗਤ ਨਾਲ ਬੇਅੰਤ ਗੁਣਾਂ ਅਤੇ ਚੰਗਿਆਈਆਂ ਦਾ ਆ ਜਾਣਾ ਸੁਭਾਵਿਕ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਅਲੌਕਿਕ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੇ ਮਾਲਕ ਅਤੇ ਲੋਕ ਪਰਲੋਕ ਦੇ ਜਾਣੂ ਸਨ, ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ ਨੂੰ ਵੀ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਹਰ ਹੁਕਮ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਅਥਾਹ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਤੋਂ ਕਦੀ ਵੱਖ ਨਾ ਕੀਤਾ।

ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ ਦੇ ਦੇਹਾਂਤ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਪੁਖਤਾ ਜਾਣਕਾਰੀ ਉਪਲੱਬਧ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪਰ ਮਹਾਨ ਵਿਦਵਾਨ ਭਾਈ ਕਾਹਨ ਸਿੰਘ ਨਾਭਾ ਅਨੁਸਾਰ ਆਪ ਦਾ ਦੇਹਾਂਤ 1591 ਈ. ਨੂੰ ਅਫ਼ਗਾਨਿਸਤਾਨ ਦੇ ਦਰਿਆ ਕੁਰੰਮ ਕਿਨਾਰੇ ਹੋਇਆ। ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ ਦੇ ਅੰਤਿਮ ਸੰਸਕਾਰ ਸਮੇਂ ਆਪਣੇ ਮੋਢਿਆਂ ਤੋਂ ਚਾਦਰ ਉਤਾਰ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸ਼ਰੀਰ ਉਪਰ ਪਾਈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥੀਂ ਅੰਤਿਮ ਰਸਮਾਂ ਨਿਭਾਈਆਂ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਯਾਤਰਾ ਵਿਚਕਾਰ ਛੱਡ ਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਵਾਪਸ ਰਾਏ-ਭੋਇੰ ਦੀ ਤਲਵੰਡੀ ਵੱਲ ਚੱਲ ਪਏ। ਪਰੰਤੂ ਕੁਝ ਵਿਦਵਾਨ ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਨਹੀਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹਨਾਂ ਅਨੁਸਾਰ 1591 ਈ. ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਸਨ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਕੁਝ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰਾਂ ਨੇ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ ਦਾ ਦੇਹਾਂਤ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਵਿਖੇ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਦੇ ਜੋਤੀ-

ਜੋਤ ਸਮਾਉਣ ਤੋਂ 8 ਦਿਨ ਬਾਅਦ ਦੱਸਿਆ ਹੈ।

ਕੁਝ ਸਾਖੀਕਾਰਾਂ ਮੁਤਾਬਿਕ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਅੰਤਿਮ ਘੜੀ ਬਾਰੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਦੱਸਦਿਆਂ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਸੀਸ ਆਪਣੀ ਗੋਦ ਵਿੱਚ ਰੱਖ ਕੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ! ਉਹ ਸਮਾਂ ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੇ ਕੋਲੋਂ ਚਲੇ ਜਾਣਾ ਹੈ, ਤੁਸੀਂ ਦੱਸੋ ਕਿ ਸ਼ਰੀਰ ਨੂੰ ਦਫਨਾਈਏ ਜਾਂ ਅਗਨ ਭੇਂਟ ਕਰੀਏ? ਕੋਈ ਯਾਦਗਾਰ ਬਣਾ ਦੇਈਏ? ਉਹ ਯਾਦਗਾਰ ਮਸੀਤ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ? ਇਸ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿੱਚ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹੱਡ ਮਾਸ ਦੇ ਬਣੇ ਸ਼ਰੀਰ ਦੀ ਕੈਦ ਵਿੱਚੋਂ ਕੱਢ ਕੇ ਹੁਣ ਇੱਟਾਂ-ਚੂਨੇ ਦੀ ਕੈਦ ਵਿੱਚ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦੇ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਅਖੀਰ ਤਕ ਪ੍ਰੀਤ ਨੂੰ ਨਿਭਾਇਆ ਹੈ, ਜੋ ਮੰਗਣਾਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ, ਮੰਗ ਲਵੋ। ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ, ‘ਤੁਸੀਂ ਖੁਦਾ ਦੇ ਡੂੰਘੇ ਹੋ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਡਾ ਡੂੰਘੇ ਹਾਂ, ਤੁਸੀਂ ਖੁਦਾ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਹੈ, ਪਾਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ, ਜਿਵੇਂ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਰੱਖਿਆ, ਮੌਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਰੱਖਣਾ।’ ਅੱਗੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ‘ਜਿੱਥੇ ਤੇਰਾ ਵਾਸਾ ਉੱਥੇ ਹੀ ਮੇਰਾ ਵਾਸਾ।’

ਅੰਤਿਮ ਰਸਮਾਂ ਨਿਭਾਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਗੁਰੂ ਜੀ ਵਾਪਸ ਪਿੰਡ ਪਹੁੰਚੇ ਤਾਂ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਸ਼ਾਹਜਾਦ ਨੇ ਆਪਣੇ ਅੱਬੂ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਿਆ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਕੋਲੋਂ ਵਿਦਾ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਤੇ ਆਪਣੇ ਅਸਲ ਘਰ ਚਲੇ ਗਏ ਹਨ। ਸ਼ਾਹਜਾਦ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਤੋਂ ਆਸ਼ੀਰਵਾਦ ਮੰਗਿਆ ਤੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਜੋ ਦਾਤ ਤੁਸੀਂ ਅੱਬੂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ, ਉਹ ਦਾਤ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਬਖਸ਼ ਦਿਉ। ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਗਲਵੱਕੜੀ ਵਿੱਚ ਲੈ ਕੇ ਬੇਅੰਤ ਅਸੀਸਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਸ਼ਰੀਰਕ ਜਾਮੇ ਵਿੱਚ ਰਹੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਚਿਰ ਭਾਈ ਸ਼ਾਹਜਾਦ ਨੇ ਕਦੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਾਥ ਨਹੀਂ ਛੱਡਿਆ।

ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ ਦੀ ਅੰਤਿਮ ਵੇਲੇ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਕਬੂਲ ਹੋਈ। ਉਹ ਕੀਰਤਨ ਪਰੰਪਰਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਘਰ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਤਿਆਗ ਭਰਿਆ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਜੀਵਨ ਅੱਜ ਵੀ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਸਰੋਤ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਅਭਿਆਸ-ਪ੍ਰਸ਼ਨ

1. ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ ਕਦੋਂ ਤੇ ਕਿੱਥੇ ਹੋਇਆ ? ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦਾ ਕੀ ਨਾਂ ਸੀ ?
2. ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ ਦਾ ਨਾਂ 'ਮਰਦਾਨਾ' ਕਿਵੇਂ ਪਿਆ ?
3. ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਕਿਉਂ ਰੱਖਦੇ ਸਨ ?
4. ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕੀ ਅਸ਼ੀਰਵਾਦ ਦਿੱਤਾ ?
5. ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਬਾਰੇ ਸੰਖੇਪ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿਉ।

ਭਾਗ ਤੀਜਾ-ਕਹਾਣੀ

ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰੀਤਲੜੀ

ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰੀਤਲੜੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਬੁੱਧ ਵਾਰਤਕਕਾਰ ਵਜੋਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਵਾਰਤਕ ਰਚਨਾ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਕਹਾਣੀ ਉੱਪਰ ਵੀ ਉਸ ਦੀ ਪੂਰੀ ਪਕੜ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਜ਼ਰੀਏ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਫਲਸਫੇ ਨੂੰ ਪਾਠਕਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਦੀ ਪੂਰੀ ਵਾਹ ਲਾਈ।

ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰੀਤਲੜੀ ਦਾ ਜਨਮ 1895 ਵਿੱਚ ਸ੍ਰ. ਪਿਸ਼ੌਰਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰ ਸਿਆਲਕੋਟ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ। ਉਸ ਨੇ ਇੰਜਨੀਅਰਿੰਗ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਪਿੱਛੋਂ ਅਮਰੀਕਾ ਦਾ ਰਾਹ ਚੁਣਿਆ। 1913 ਈ. ਵਿੱਚ ਉਸ ਨੇ ‘ਪ੍ਰੀਤਲੜੀ’ ਨਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਰਸਾਲਾ ਕੱਢ ਕੇ ਪੰਜਾਬੀ ਪੱਤਰਕਾਰੀ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਚੰਗਾ ਨਾਮਣਾ ਖੱਟਿਆ। ਅਮਰੀਕਾ, ਈਰਾਨ, ਰੂਸ ਆਦਿ ਮੁਲਕਾਂ ਦੀ ਸੈਰ ਕਰਨ ਉਪਰੰਤ ਉੱਥੋਂ ਦੀਆਂ ਚੰਗੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਰਚਨਾਕਾਰੀ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣਾਇਆ।

‘ਅਨੋਖੇ ਤੇ ਇਕੱਲੇ’, ‘ਪ੍ਰੀਤ ਕਹਾਣੀਆਂ’, ‘ਨਾਗ ਪ੍ਰੀਤ ਦਾ ਜਾਦੂ’, ‘ਵੀਨਾ ਵਿਨੋਦ’, ‘ਸ਼ਬਨਮ’, ‘ਭਾਬੀ ਮੈਨਾ’, ‘ਪ੍ਰੀਤਾਂ ਦੇ ਪਹਿਰੇਦਾਰ’ ਆਦਿ ਉਸ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਕਥਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਹਨ। ਉਸ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਕਲਾ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਖੂਬੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕਹਾਣੀ ਪਾਠਕ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਜੋੜਣ ਦੀ ਪੂਰੀ ਸਮਰੱਥਾ ਰੱਖਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਕਥਾ ਜੁਗਤਾਂ ਪਾਠਕ ਨੂੰ ਰੌਚਿਕ ਸ਼ੈਲੀ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹੀ ਰੱਖਦੀਆਂ ਹਨ।

‘ਪਹੁਤਾ ਪਾਂਧੀ’ ਕਹਾਣੀ ਉਸ ਦੇ ਜੀਵਨ ਫਲਸਫੇ ਦੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਉਦਾਹਰਨ ਹੈ। ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਨਾਇਕ ਮੇਜਰ ਸਾਹਿਬ ਆਪਣੇ ਵਿਹਾਰਕ ਪਹਿਲੂ ਰਾਹੀਂ ਰਿਸ਼ਤੇ ਬਣਾਉਣ, ਨਿਭਾਉਣ ਵਿੱਚ ਅਹਿਮ ਮਿਸਾਲ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਰੇਲ ਗੱਡੀ ਵਿੱਚ ਮੁਸਾਫਿਰਾਂ ਨਾਲ ਉਸ ਦਾ ਰਵੱਈਆ ਸਹਾਨੁੱਭੂਤੀ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਉਹ ਮੁਸਾਫਿਰਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਸ੍ਰੋਤ ਬਣ ਕੇ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਨਵੀਂ ਸੇਧ ਦਿੰਦਾ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੇ ਨਾਇਕ ਨੂੰ ‘ਪਹੁਤਾ ਪਾਂਧੀ’ ਦੀ ਸੰਗਿਆ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਪਹੁਤਾ ਪਾਂਧੀ ਤੋਂ ਭਾਵ ਪਹੁੰਚਿਆ ਹੋਇਆ ਮੁਸਾਫਿਰ ਹੈ। ਵਿਸ਼ੇ ਤੇ ਕਲਾ ਪੱਖੋਂ ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀਆਂ ਸਿਰਮੌਰ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਆਖੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।